

United Nations
SERBIA

ПРАВОСУДНА
АКАДЕМИЈА

Директна примена стандарда Уједињених нација за заштиту људских права

UNIVERSAL DECLARATION OF
HUMAN RIGHTS

YEARS

#STANDUP4HUMANRIGHTS

Пројекат се спроводи уз подршку УН Програма редовне техничке сарадње (RPTC) који у Републици Србији имплементира Тим за људска права Уједињених нација у Србији

Директна примена стандарда људских права УН у поступцима пред домаћим судовима

Тематски модул: **ПРАВА ДЕТЕТА**

МАЛОЛЕТНИЧКО ПРАВОСУЂЕ - ДЕЦА/МАЛОЛЕТНИЦИ У СУКОБУ СА ЗАКОНОМ - ЗАШТИТА ДЕЦЕ ЛИШЕНЕ СЛОБОДЕ – ПРИТВОР

1. РЕЛЕВАНТНИ УН ИЗВОРИ - СТАНДАРДИ

Конвенција УН о правима детета („Службени лист СФРЈ - Међународни уговори“, бр. 15/90 и „Службени лист СРЈ - Међународни уговори“, бр. 4/96 и 2/97)

Члан 3. став 1. У свим активностима које се тичу деце, без обзира да ли их предузимају јавне или приватне институције социјалног старања, судови, административни органи или законодавна тела, најбољи интереси детета биће од првенственог значаја.

Члан 37

Стране уговорнице ће обезбедити да:

(б) ниједно дете не буде незаконито или произвољно лишено слободе. Хапшење, задржавање у притову или затварање детета ће бити у складу са законом и примењено једино као последња могућа мера и то на најкраћи могући временски период.

(ц) са сваким дететом лишеним слободе поступа се хумано, уз поштовање урођеног достојанства и на начин који уважава потребе особе њиховог узраста. Посебно, свако дете лишено слободе биће одвојено од одраслих, осим ако се сматра да то није у интересу детета, и имаће право да одржава контакте са својом породицом путем преписке и посета, осим у изузетним околностима;

(д) свако дете лишено слободе имаће право да му одмах буде омогућен приступ правној и другој одговарајућој помоћи, као и право да побија законитост лишавања слободе пред судом или другим надлежним, независним и непристрасним органима и на брзу одлуку у сваком таквом поступку.

Међународни пакт о грађанским и политичким правима („Службени лист СФРЈ“, бр. 7/71)

Члан 9

3. Свако ко је ухапшен или затворен због кривичног дела биће у најкраћем року изведен пред судију или неког другог службеника, законом овлашћеног да врши правосудне функције, и у разумном року ће му се судити или ће бити ослобођен. Стављање у притвор лица која очекују да им се суди не сме бити опште правило, али пуштање на слободу може се условити јамством којим ће се осигурати присуство лица у питању на суђењу у било ком стадијуму судског поступка, као и, у случају потребе, ради извршења пресуде.
4. Ко год је хапшењем или притварањем лишен слободе има право да уложи жалбу код суда у циљу да суд без одлагања одлучи о законитости лишења слободе и нареди његово ослобођење ако је притварање било незаконито.
5. Свако ко је незаконито хапшен или притворен има право на накнаду штете.

Члан 10

1. Са сваким ко је лишен слободе поступаће се хумано и с поштовањем урођеног достојанства људске личности.
 2. а) Оптужени се, сем у изузетним приликама, држе одвојено од осуђеника и подвргавају су посебном поступку који одговара њиховом положају неосуђених лица.
б) Оптужени малолетници одвојиће се од одраслих и о њиховом случају се одлучује што је могуће пре.
 3. Казнено-поправни режим ће подразумевати поступање с осуђеницима чији је битни циљ њихово преваспитавање и поновно укључење у друштво. Малолетни преступници биће одвојени од одраслих и подвргнути режиму који одговара њиховом добу и њиховом правном положају.
1. Б Навођење других УН извора којим се неко питање додатно уређује, обухвата, гарантује (остале УН конвенције, декларације, резолуције и сл.)

Стандардна минимална правила УН за малолетничко правосуђе („Пекиншка правила“), Резолуција 40/33 Генералне скупштине УН, 1985. година

13. Притвор у очекивању суђења

- 13.1 Притвор у очекивању суђења користиће се само као последње средство и у најкраћем могућем трајању.
- 13.2 Кад год је могуће, притвор у очекивању суђења биће замењен алтернативним мерама, као што је строги надзор, интензивна брига или смештање у породицу, образовну институцију или дом.
- 13.3 Малолетници који се налазе у притвору имаће сва права и гаранције из Стандардних минималних правила за поступање са затвореницима, која су усвојиле Уједињене нације.
- 13.4 Малолетници ће у притвору бити одвојени од одраслих и биће притворени у одвојеној установи или у одвојеном делу установе у којој се налазе и одрасли затвореници.
- 13.5 Док су у притвору, о малолетницима ће се водити брига, пружаће им се заштита и сва неопходна индивидуална помоћ – социјална, образовна, у погледу стручне обуке,

психолошка, медицинска и физичка – која би им могла бити потребна с обзиром на узраст, пол и личност.

18. Разне мере за решавање

18.1 Надлежном органу ће бити на располагању читав низ различитих мера којима се омогућава флексибилност како би се избегао институционални смештај у највећој могућој мери. Те мере, од којих се неке могу комбиновати, укључују: а) налоге за старање, саветовање и надзор; б) условни отпуст; ц) налоге за обављање друштвено корисног рада; д) новчане казне, накнаду штете и обештећење; е) налоге за друге врсте поступака; ф) налоге за учешће у групном саветовању и сличним активностима; г) налоге који се односе на старатељство, социјалну средину или друге образовне оквире; х) друге релевантне налоге.

19. Коришћење смештања у институције у најмањој могућој мери

19.1 Смештање малолетника у институцију биће увек решење које се примењује као последња мера и за најкраћи неопходан временски период.

Правила УН о заштити малолетника лишених слободе („Хаванска правила“), А/Резол/45/113 (1990) година

Основне перспективе

1. Систем малолетничког правосуђа треба да поштује права и безбедност и да доприноси физичкој и менталној добробити малолетних лица. Лишавање слободе треба да буде коришћено само као последње средство.

2. Малолетници треба да буду лишени слободе само у складу са принципима и према процедури предвиђеној овим Правилима и Стандардним минималним правилима УН о малолетничком правосуђу (Пекиншким правилима). Лишавање слободе малолетника треба да буде крајње средство, да се изриче у минималном трајању и треба да буде ограничено само на изузетне случајеве. Трајање санкције треба да буде одређено од стране судске власти, са могућношћу ранијег отпуштања.

17. Малолетници који су ухапшени или чекају суђење („којима се није судило“) сматрају се невиним и са њима ће се тако поступати. Притвор пре суђења ће се избегавати кад год је то могуће и биће ограничен на изузетне околности. Стога ће бити учињен максимални напор како би се примениле алтернативне мере.

Када се ипак одреди превентивни притвор, малолетнички судови и истражни органи треба да дају највиши приоритет најекспедитивнијем процесуирању таквих случајева како би се обезбедило најкраће могуће трајање притвора. Малолетни притвореници којима није изречена пресуда треба да буду одвојени од осуђених малолетника.

18. Услови под којима је притворен малолетник који чека на суђење...

- (а) Малолетници треба да имају право на адвоката и на бесплатну правну помоћ где таква врста помоћи постоји, као и да редовно комуницирају са својим адвокатом. Приватност и поверљивост комуникације биће обезбеђени;
- (б) Малолетницима треба обезбедити, где је то могуће, прилику за рад уз надокнаду и наставак образовања или обуке, али се од њих то не сме захтевати. Рад, образовање или обука не смеју бити узрок продужења притвора;
- (ц) Малолетници треба да добију и задрже материјале и предмете за забаву и рекреацију који су у складу са интересима спровођења правде.

Стандардна минимална правила УН за мере алтернативне институционалном третману („Токијска правила“), А/Резол/45/110 (1990)

6. Избегавање притвора пре суђења

6.1 Притвор пре суђења користи се као крајња мера у кривичном поступку, уз дужно поштовање према потреби за истраживањем наводног преступа и према заштити друштва и жртве.

6.2 Алтернативе притвору пре суђења треба применити у што ранијој фази поступка. Притвор пре суђења не треба да траје дуже него што је потребно да би се постигли циљеви назначени у правилу 5.1 и треба га спроводити хумано и уз поштовање рођењем стеченог достојанства људских бића.

6.3 Учиниолац има право да се жали судском или неком другом независном надлежном органу власти у случају кад је одређен притвор пре суђења.

2. ДОМАШАЈ УН СТАНДАРДА

Комитет за права детета, Општи коментар бр. 10, Права деце у малолетничком правосуђу¹

Основни принципи код примене лишавања слободе (члан 37(б) КПД):

79. Основни принципи код примене лишавања слободе су: (а) хапшење, притвор или затварање малолетника треба обавити у складу са законом и само као последњу могућу меру и у најкраћем погодном периоду; и (б) ниједно дете не сме бити лишено слободе на незаконит или произвољан начин.

80. ... Државе потписнице морају имати на располагању ефикасан пакет алтернативних мера како би испуниле своју обавезу по члану 37(б) КПД да се лишење слободе користи само као последња могућа мера. Државе потписнице треба да предузму одговарајуће законске и друге мере ради мањег коришћења преткривичног притвора.

¹ Комитет за права детета, Општи коментар бр. 10: Права деце у малолетничком правосуђу, ЦРЦ/Ц/ГЦ/10, 25. април 2007.

81. Комитет препоручује државама чланицама да обезбеде да дете може бити пуштено из преткривичног притвора што пре, и ако је неопходно, под одређеним условима. Одлуке у вези са преткривичним притвором, укључујући и његово трајање, треба да доносе надлежни, независни и непристрасни органи или правосудни органи, а детету треба обезбедити правну и другу одговарајућу помоћ.

Процедурална права (члан 37(д) КПД):

82. Свако дете лишено слободе има право да одмах добије правну и другу одговарајућу помоћ, као и право да постави питање законитости свог лишавања слободе пред судом или другим надлежним, независним и непристрасним органом, као и на хитну одлуку о сваком таквом питању.

83. Свако дете које је ухапшено или лишено слободе треба довести пред надлежни орган како би се у року од 24 часа испитала законитост његовог (даљег) лишавања слободе. Комитет такође препоручује земљама потписницама да осигурају стриктне законске одредбе којима се законитост преткривичног притвора редовно разматра, пожељно сваке две недеље. У случају да условни отпуст детета тј. примена алтернативних мера, није могућа, против детета треба поднети званичну кривичну пријаву за дела која је наводно починило и треба га извести пред суд или други надлежни, независни и непристрасни орган или судски орган, најкасније у року од 30 дана од ступања на снагу његовог преткривичног притвора. Свестан праксе да се судски претреси одлажу, често више него једном, Комитет апелује на државе потписнице да уведу правне одредбе којима се осигурава да суд/судија за малолетнике или други надлежни орган донесе коначну одлуку о оптужбама, најкасније у року од шест месеци након његовог изношења.

84. Право на постављање питања законитости лишавања слободе укључује не само право на жалбу, већ такође и право на приступ суду или другом надлежном, независном или непристрасном органу или судском органу. (...) Право на хитну одлуку значи да одлука мора бити донета што пре, нпр. у року или не касније од две недеље пошто је постављено питање њене законитости.

Поступање и услови (члан 37(ц) КПД):

85. Свако дете лишено слободе треба да буде одвојено од одраслих. Дете лишено слободе не може бити смештено у затвор или у другу установу за одрасле. Постоји мноштво доказа да смештај деце у затворе или тамнице за одрасле угрожава њихову безбедност, добробит и могућност да се у будућности ослободе криминалног понашања и реинтегришу у друштво. Дозвољени изузетак од правила да се деца одвајају од одраслих, наведен у члану 37(ц) КПД, „осим ако се сматра да је у најбољем интересу детета да се тако не поступи“, треба тумачити уско; најбољи интерес детета не значи оно што одговара државама потписницама. Државе потписнице треба да установе посебне објекте за децу лишenu слободе, што укључује и посебне кадрове усмерене на дете, особље, политику и праксу.

87. Свако дете лишено слободе има право да одржава контакт са својом породицом путем преписке и посета. Да би се олакшале посете, дете треба да буде смештено у установу која је што је могуће ближа месту пребивања његове породице. Изузетне околности које могу

ограничити овај контакт треба да буду јасно дефинисане законом, а не препуштене дискрецији надлежних органа власти.

89. Комитет жели да нагласи да у свим случајевима лишавања слободе, поред осталог треба узети у обзир и доле наведене принципе и правила:

- Деци треба обезбедити физичко окружење и смештај који су у складу са рехабилитационим циљевима резиденцијалног смештаја, а дужну пажњу треба посветити њиховим потребама за приватношћу, „сенсору стимули,“ могућностима да се друже са својим вршњацима и да се баве спортом, физичким вежбама, уметношћу и слободним активностима;

- Свако дете у узрасту обавезног образовања има право на образовање које одговара његовим потребама и способностима и које је осмишљено да га припреми за повратак у друштво; исто тако, свако дете би требало, када је то изводљиво, да добије стручно образовање у областима које га могу припремити за будуће запослење;

- Свако дете има право на лекарски преглед по пријему у притвор/поправни дом и током свог боравка у установи мора имати медицинску заштиту, која ће му бити пружена, тамо где је то могуће, у здравственим установама и службама у друштвеној заједници;

- Особље у установи треба да унапређује и подстиче честе контакте детета са широм друштвеном заједницом, укључујући контакте са породицом, пријатељима и другим особама или представницима угледних спољних организација, као и да му омогући да посећује свој дом и породицу;

- Принуда или сила се могу користити само када дете представља непосредну опасност од повређивања себе или других, и само када су исцрпљена сва друга средства контроле. Употреба принуде или силе, укључујући физичку, механичку или медицинску принуду, треба да буде под непосредном и директном контролом медицинских радника и/или психолога. То никада не сме бити средство кажњавања. Особље у објекту мора да прође кроз обуку о стандардима, а чланови особља које примењује принуду или силу и том приликом крши правила и стандарде, треба да буду на одговарајући начин кажњени;

- Свака дисциплинска мера мора водити рачуна о очувању урођеног достојанства малолетника и основним циљевима институционалног старања; дисциплинске мере у кршењу одредби члана 37 КПД морају бити строго забрањене, укључујући телесно кажњавање, смештај у тамницу, самицу или неки други облик кажњавања који може штетно да утиче на физичко или ментално здравље или добробит дотичног детета;

- Свако дете треба да има право да поставља захтеве или да се жали централној управи, судском органу или другом одговарајућем независном органу, без цензурисања садржаја, као и да без одлагања буде обавештено о одговору; деца треба да буду обавештена о овим механизмима који треба да им буду лако доступни;

- Независни и квалификовани контролори треба да имају овлашћења да врше редовну контролу и да предузимају ненајављене контроле на сопствену иницијативу; уз посебан акценат на разговору са децом у установама, у поверљивом окружењу.

Алтернативе притвору

73. Што се тиче мера које су алтернатива лишавању слободе/институционалном старању, постоји читав низ искустава у коришћењу и спровођењу тих мера. Државе потписнице би

требало да користе ова искуства и развију и примењују ове алтернативе прилагођавајући их сопственој култури и традицији. Подразумева се да се мере које укључују присилни рад или мучење ил нечовечно и понижавајуће поступање морају изричито забранити, а они који су одговорни за те незаконите праксе треба привести правди.

Комитет за права детета, Општи коментар бр. 9: Права деце са инвалидитетом²

74. (ц) Деца са сметњама у развоју у сукобу са законом не треба да буду смештана у редовне казненопоправне центре за малолетнике у предкривичном поступку или као начин кажњавања. Лишавање слободе треба применити само као последњу могућу меру, с циљем да се детету обезбеди одговарајући третман у вези његовог проблема који је довео до кривичног дела, а дете треба да буде смештено у установу са посебно обученим особљем и другим капацитетима за пружање овог специфичног третмана. У доношењу таквих одлука, надлежни органи треба да осигурају пуно поштовање људских права и правне заштите.

3. РЕЛЕВАНТНИ ОСНОВ ПОСТУПАЊА У ДОМАЋЕМ ПРАВУ

Одредбе закона

Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица („Службени гласник РС“, бр. 85/2005), чланови 66 – 68

Пресуде домаћих судова

Отклањање законског основа за продужење притвора
ЗКП, члан 211 ставови 1 и 3

Непостојање разлога за притвор

Сентенца: Када не постоје особите околности које указују на опасност од понављања кривичног дела од стране малолетног лица, жалбени суд преиначује решење првостепеног суда и отклања законски основ продужења притвора.

Из образложења: "По оцени суда, како се основано истиче у жалби, није оправдано продужење притвора малолетном лицу из разлога предвиђен у чл. 211 ст.1 т.3 ЗКП будући да се околности наведене од стране првостепеног суда, односно чињеница да се према мал. лицу пред Вишим судом у Ч. води више припремних поступака за већи број различитих

² Комитет за права детета, Општи коментар бр. 9: Права деце са инвалидитетом, ЦРЦ/Ц/ГЦ/9, 27. фебруар 2007. г.

кривичних дела, у ситуацији када мал. лицу раније нису изрицане васпитне мере и у недостатку других околности које би указивале на опасност понављања кривичног дела, по оцени овог суда, исте се не могу сматрати околностима које указују да би мал. лице могло у кратком временском периоду поновити кривично дело уколико би се нашло на слободи, па се поменути законски разлог за притвор отклања."

(Решење Апелационог суда у Крагујевцу, Кжм 32/2014 од 2.12.2014. године)

Закључна запажања УН Комитета за права детета са препорукама – Република Србија (2017)

65. У светлу Општег коментара бр. 10 (2007) о правима деце у малолетничком правосуђу, Комитет апелује на државу потписницу да у потпуности усклади свој систем малолетничког правосуђа са Конвенцијом и другим релевантним стандардима. Конкретно, Комитет апелује на државу потписницу да:

а. хитно успостави специјализоване објекте и поступке суда за малолетнике са одговарајућим људским, техничким и финансијским ресурсима, као и да обезбеди да специјализоване судије континуирано добијају одговарајућу обуку;

б. осигура пружање квалификоване и бесплатне правне помоћи деци у сукобу са законом у раној фази поступка и током правног поступка;

ц. осигура да се мере алтернативне притвору, као што су диверзионе мере, условна казна, посредовање, саветовање или друштвено корисни рад, у потпуности спроводе где год је то могуће, као и да обезбеди да се притвор користи као последње средство и на најкраћи могући временски период и да се редовно ревидира у циљу укидања;

д. у случајевима када је притвор неизбежан, обезбеди да су услови притвора у складу са међународним стандардима, укључујући у погледу приступа образовању и здравственим услугама.

4. ПОСЕБНЕ НАПОМЕНЕ/УКАЗИВАЊЕ НА ДРУГЕ РЕЛЕВАНТНЕ ИЗВОРЕ

Пресуде Европског суда за људска права

Нарт в. Туркеу – представка бр. 20817/04, пресуда од 6.5.2008.

У овом предмету подносилац представке је био дечак од 17 година, ухапшен због сумње да је извршио разбојништво након чега му је одређен притвор од 48 х у затвору за одрасле. ЕСЉП је нашао, посебно имајући у виду да је подносилац дете, да преткривични притвор за малолетнике треба да буде коришћен само као последња могућа мера, одређен на најкраће могуће време, а када је обавезно одређивање притвора, малолетници ће бити одвојени од одраслих. У овом предмету ЕСЉП је нашао кршење члана 5(3) ЕКЉП.

Цоселав в. Туркеу – представка бр. 1413/07, пресуда од 9. октобра 2012.

У овом предмету дошло је до самоубиства адолесцента у затвору који је претходно неколико пута покушао да изврши самоубиство. Након тих покушаја, надлежни органи преместили су га из дела за малолетнике у део намењен пунолетним лицима. ЕСЉП је нашао да су надлежни органи пропустили да предузму разумне мере да спрече ризик од самоубиства с обзиром на то да су знали или су могли знати да постоји стваран и непосредан ризик по живот сина подносиоца представке. ЕСЉП је посебно имао у виду узраст преминулог и чињеницу да је био притворен заједно са одраслим лицима те је нашао кршење материјалног аспекта члана 2 ЕКЉП, али и процедуралног услед пропуста надлежних органа да ефективно истраже околности смрти сина подносиоца представке.